

Eija Kumpula

Lapin yliopiston tieteellinen julkaiseminen:

rinnakkaistallentaminen

Lapin yliopiston tieteellinen julkaiseminen:

rinnakkaistallentaminen

Eija Kumpula
Opinnäytetyö
Kevät 2017
Kirjasto -ja tietopalvelun koulutusoh-
jelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Tekijä: Eija Kumpula

Opinnäytetyön nimi: Lapin yliopiston tieteellinen julkaiseminen: rinnakkaistallentaminen

Työn ohjaaja: Teija Harju

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2017

Sivumäärä: 29 + 3

Avoin tiede on kattotermi, joka tarkoittaa avointen toimintamallien käyttämistä tieteellisessä tutkimuksessa. Tieteelliset julkaisut julkaistaan avoimella lisenssillä, että ne ovat vapaasti kaikkien hakukkaiden käytettävissä. Rinnakkaistallentamisella tarkoitetaan, että tutkijat tallentavat tieteellisissä aikakauslehdissä julkaistut artikkelinsa myös oman organisaationsa avoimeen julkaisuarkistoon.

Opinnäytetyö tehtiin toimeksiantona Lapin yliopiston kirjastolle ja tavoitteena oli selvittää rinnakkaistallentamiseen liittyvät tehtävät ja vastuut. Rinnakkaistallentaminen on tullut uutena asiana Lapin yliopistoon ja siihen liittyvät käytännön asiat on hyvä selvittää. Lapin yliopistossa on jo käytössä LaCRIS tutkimusportaali ja Lauda julkaisuarkisto, johon tallennetaan lähinnä avoimia julkaisuja.

Opinnäytetyön menetelmänä olivat laadullinen tutkimus ja siitä teemahaastattelu. Aineisto kerättiin esittämällä kahdessa organisaatiossa kahdelle eri henkilölle neljä samaa kysymystä. Nauhoitteet purettiin kysymysten teemojen mukaan, ja saadut vastaukset analysoitiin sisältöanalyysin mukaan. Haastatteluanalyysin lisäksi tutkittiin kahden erilaisen yliopiston rinnakkaistallentamista vuokaavioiden avulla.

Saatujen tietojen pohjalta ehdotettiin Lapin yliopiston kirjaston rinnakkaistallentamiseen liittyvät vastuut ja työtehtävät. Uuden asian tullessa työtehtäviin, on hyvä käydä siihen liittyvät asiat läpi yksityiskohtaisesti. Mitä tarvitaan ja miten asioita mahdollisimman taloudellisesti voidaan ohjeistaa.

Yhteenvedon voidaan todeta, että tutkimuksen perusteella rinnakkaistallentamista voidaan tehdä eri tavalla erilaisissa organisaatioissa eikä välttämättä ole ainoa oikea ratkaisu. Ehdotus kuitenkin on mallin mukainen ja mielestäni se soveltuu Lapin yliopiston kirjaston rinnakkaistallentamisen tehtäväkuvaksi.

Asiasanat: rinnakkaistallentaminen, avoin julkaisuarkisto, tieteellinen julkaiseminen

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Library and Information Services

Author: Eija Kumpula
Title of thesis: Scientific Publishing at University of Lapland: Parallel Publishing
Supervisor(s): Teija Harju
Term and year when the thesis was submitted: Spring 2017 Number of pages: 29 +3

Open science is an umbrella term that promotes overt procedures in scientific research. Scientific studies are published through via an open licence; thus they are available for the public. Parallel publishing signifies scientists downloading their articles published in scientific periodicals also to their own organisation's open publishing archive.

This thesis was commissioned by the library of the University of Lapland. The aim was to report the tasks and responsibilities concerning parallel publishing. Since parallel publishing is a relatively novel matter issue in the University of Lapland, all the related practice policies need to be clarified. There is already a research system called LaCRIS in use at the University of Lapland. In addition, the university uses an institutional repository named Lauda to store for example the publications of open science.

The methods used employed in this thesis were qualitative study and theme interview. The data was collected interviewing two people working in two different organisations asking four same questions from two people working in different organisations. The interviews were structured according to the themes after which the answers were to analyse using content analysis. In addition to analyse the interviews, the parallel publishing of two different universities was examined.

Based on the collected data, the suggested responsibilities and tasks concerning parallel publishing in the University of Lapland were presented. Generally, when a novel matter is added to one's work assignments, it is useful to go through the new instructions in detail.

In summary, according to this thesis, parallel publishing can be done performed in various ways in different organisations. There might not be only one right correct way of presenting to present the instructions. The created suggestion is according to the model and is considered suitable for the description of parallel publishing in the University of Lapland.

Keywords: parallel publishing, open access, open access publishing, scientific journals

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	LAPIN YLIOPISTON KIRJASTO	7
3	LAPIN YLIOPISTON JULKAISUT.....	9
	3.1 Lapin yliopiston LAUDA ja LaCRIS	9
4	RINNAKKAISTALLENTAMINEN	10
	4.1 Mitä rinnakkaistallentaminen on?	10
	4.2 Rinnakkaisjulkaisemiseen liittyvää terminologiaa	10
	4.3 Rinnakkaisjulkaisemiseen liittyvä oikeudet	11
5	AVOIN JULKAISEMINEN	13
6	TUTKIMUSONGELMAT JA –MENETELMÄT	14
	6.1 Tutkimusongelmat	14
	6.2 Teemahaastattelu.....	15
7	HAASTATTELUN TULOKSET.....	17
	7.1 Helsingin yliopiston TUHAT-tutkimusjärjestelmä	17
	7.2 Jyväskylän yliopiston avoin julkaisuarkisto JYX	18
	7.3 Käytäntöjen vertailu.....	19
8	LAPIN YLIOPISTON RINNAKKAISTALLENTAMINEN.....	21
	8.1 Tehtäväkuva ja vastuut.....	21
	8.2 Ohjeet ja opetus	22
	8.3 Vuosittaiset käytännöt	22
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	24
10	POHDINTAA.....	25
	LÄHTEET.....	27
	LIITTEET	30

1 JOHDANTO

Tämän toiminallisen opinnäytetyön tarkoitus on avata Lapin yliopiston avointa julkaisemista, sekä rinnakkaistallentamisen uutta määrittelemistä. Lapin yliopiston strategiassa 2025 määritellään kehittämiskohteissa avoimen tieteen politiikka ja yhtenä toimenpiteenä rinnakkaistallentamisen edistäminen. Nykytilanteessa Lapin yliopiston kirjasto tallentaa Laudaan, Lapin yliopiston sähköiseen julkaisuarkistoon, Lapin yliopistossa tuotettuja julkaisuja kuten kirjoja ja opinnäytteitä.

Lapin yliopistossa on tutkimusjärjestelmä LaCRIS (La tarkoittaa Lapin yliopistoa ja CRIS tulee sanoista Current Research Information System), johon kootaan keskitetysti tiedot yliopistossa meillä olevaan tutkimukseen ja taiteelliseen toimintaan liittyvistä julkaisuista ja projekteista. Tämän tutkimusjärjestelmän on tarkoitus tukea tutkijan työtä, parantaa viestintää ja lisätä tutkimuksen ja taiteellisen toiminnan näkyvyyttä.

Tutkimuskysymykseni on: mikä on tarkoituksenmukainen työnjako. Lisäksi mietin, millainen olisi meille toimiva työprosessi kirjastossa. Vertailen kahden organisaation erilaista tapaa hoitaa työtehtäviä. Jyväskylän yliopiston kirjastossa toimitaan paljon kirjastolähtöisesti, eli kirjaston henkilökunta tallentaa tutkijoiden julkaisut ja huolehtii rinnakkaistallentamisen tekijänoikeuksista. Helsingin yliopiston kirjastossa toiminta perustuu enemmänkin tutkijoiden itsensä tekemään tallentamiseen, jota kirjaston henkilökunta tukee.

Kävin tutustumassa Helsingin yliopiston kirjastossa ja Jyväskylän yliopiston kirjastossa, ja tarkoituksena oli kysellä heidän julkaisuarkistoonsa liittyviä asioita. Näin tutkin, mikä olisi meidän yliopistossamme tarkoituksenmukaista? Opinnäytetyöni tarkoitus on näiden kahden yliopiston kirjastojen vertaaminen ja sen pohjalta johtopäätöksien tekeminen. Tavoitteenani on kirjoittaa tulevat ohjeet Lapin yliopiston kirjaston rinnakkaistallentamiseen.

Toimeksiantajani toiveena on saada tarkoituksenmukainen työnjako Lapin yliopiston kirjastoon: saada selville millaiset vastuut kirjastossa pitää määritellä ja avata kysymykset: Kenen vastuulla ovat ohjeiden laatimiset ja ylläpitämiset? Kenen vastuulla on opettaa ja neuvoa kirjaston rinnakkaistallennustiimi sekä tutkijat? Miten määritellään tarkoituksenmukaiset tehtäväkuvat ja niiden vastuulliset tekijät? Vertaamalla jo käytössä olevissa kahdessa yliopistossa rinnakkaistallentamista, esitän mahdollisen toimintatavan Lapin yliopiston kirjastoon.

2 LAPIN YLIOPISTON KIRJASTO

Tämän opinnäytetyön toimeksiantaja on Lapin yliopiston kirjasto. Lapin korkeakoulukirjasto LUC on yhteinen kirjasto kahdelle organisaatiolle, Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu. Kirjastolla on kolme toimipistettä Rovaniemellä: Yliopistokirjasto, Arktisen keskuksen kirjasto ja Jokiväylä AMK, ja kolme toimipistettä Kemi-Tornion seudulla: Terveysala Kemi AMK, Kemissä Kosmoskirjasto AMK ja Torniossa Minervakirjasto AMK. Kirjastojen asiakkaita ovat oppilaitosten opiskelijat, tutkijat ja henkilökunta. Kirjastot ovat myös avoimia kaikille aukioloaikojen puitteissa ja yliopistokirjastossa on käytössä myös kulkuavaimella itsepalvelu joka päivä ympäri vuorokauden. Kirjastojen aineistot on luetteloitu LUC-Finnaan, josta löytyy kirjoja, e-kirjoja, opinnäytteitä, lehtiä ja muita tietoineistoja. Kirjastoa kehitetään osana Lapin korkeakoulukonsernin kehittämistä (LUC 2020). Tulevaisuuden trendinä on tilojen joustavuus, rentous ja viihtyvyys. Kirjastot koetaan vuorovaikutteisina ja toiminallisuuden lisääntymisenä, kirjastot muuttuvat oppimiskeskuksiksi. (LUC Kirjasto, 2016, viitattu 25.1.2017.) Lapin yliopiston rehtorin päätöksen mukaan, tutkimustulokset julkaistaan tieteen- tai taiteenalojen kansallisesti ja kansainvälisesti korkeatasoisissa julkaisuissa. Nämä julkaisut saatetaan avoimiksi rinnakkaistallentamalla Lapin yliopiston julkaisuarkistoon, kun se on julkaisukanavan ehdot huomioon ottaen mahdollista. Luvanhankinnasta kirjoittajilta huolehtii tutkija, joka tallentaa tai luovuttaa materiaalin tallennettavaksi, kirjasto huolehtii luvista kustantajilta. (Lapin yliopisto, 2017a, viitattu 25.1.2017.)

Lapin yliopiston kirjasto kuuluu Lapin yliopistoon, joka on Euroopan pohjoisin tiede- ja taideyliopisto. Yliopisto on perustettu 1979 ja tiedekuntia on neljä: kasvatustieteiden, oikeustieteiden, taiteiden ja yhteiskuntatieteiden tiedekunnat. Näiden lisäksi yliopistoon kuuluu Arktinen keskus, joka on perustettu 1989 ja monitieteisen arktisen tutkimuksen ja tiedonvälityksen kansainvälinen keskus. 2016 vuoden tilastojen mukaan työntekijöitä on 600, opiskelijoita 4400 ja aikuisopiskelijoita 4800. Yliopiston strategiset painoalat ovat: kestävä kehitys, oikeus ja oikeudenmukaisuus; pohjoinen hyvinvointi, koulutus ja työ; vastuullinen matkailu ja kulttuurilähtöinen palvelumuotoilu. Lapin yliopistossa tiedekuntien lisäksi on myös muut opetus- ja tutkimusyksiköitä, täydennyskoulutusta tarjoavia yksiköitä ja palveluyksiköitä, josta yhtenä on kirjasto. (Lapin yliopisto, 2017b, viitattu 24.1.2017.)

Lapin yliopistossa julkaisutiedot kerätään LaCRIS tutkimustietojärjestelmään ja Lauda digitaaliseen julkaisuarkistoon. LaCRIS:een tutkijat tallentavat osan julkaisutiedoistaan itse ja kirjasto validoi tallennetut tiedot. Tutkijat voivat tuoda julkaisutiedot myös kirjastoon tallennettavaksi. LaCRIS:ssa on tutkimustuotoksia (julkaisuja ja taiteellisia ja tietoteknisiä tuotoksia) 6653 kappaletta ja vuodelta 2016 oli 882 kappaletta. Lapin yliopiston sähköisessä julkaisuarkistossa, Laudassa on artikkeleita, pro graduja, väitöskirjoja ja lehtiä tällä hetkellä yhteensä 3185. (LaCRIS Lapin yliopiston tutkimusportaali, 2017a, Lauda, LUC kirjasto, 2017, viitattu 1.4.2017.)

3 LAPIN YLIOPISTON JULKAISUT

Opetus- ja kulttuuriministeriö kerää vuosittain tiedot Suomen korkeakouluissa tuotetuista julkaisuista. Näitä tietoja käytetään mittamaan tutkimusten määrää ja laatua. Tarkoituksena on myös tuottaa tietopohjaa suomalaisen tutkimusjärjestelmän toiminnasta ja yhteiskunnallisesta vaikutavuudesta. Tiedonkeruussa saadaan tietoja tutkimusten julkaisutyypeistä, kieliryhmistä, tieteenaloittain ja korkeakouluittain. Myös kansanvälisesti julkaistut sekä kansainvälisenä yhteistyön laadittujen tutkimusjulkaisujen tiedot saadaan selville. Mittareina laadun arvioimiseksi käytetään julkaisufoorumi-luokkia sekä viittausindeksejä. Julkaisufoorumi jakaa kolmeen eri luokkaan julkaisut: perustaso, johtava taso ja korkea taso. Viittausindeksi kertoo suomalaisen tieteen kansainvälisen laadun. (Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen tilastot 2017, viitattu 8.5.2017.)

3.1 Lapin yliopiston LAUDA ja LaCRIS

Lauda on Lapin yliopiston sähköinen julkaisuarkisto, jossa on Dublin Core – formaatti, joka on kehitetty aineistojen kuvailu varten. Tämä formaatti mahdollistaa yksinkertaisen ja helpon kuvailun. Suomen Kansalliskirjasto ylläpitää suomalaisia sovellus- ja tallennusohjeita. Julkaisuarkiston tarkoituksena on lisätä julkaisujen käyttöä ja näkyvyyttä sekä varmistaa aineistojen pitkäaikaissäilytys. Julkaisuista suurin osa on vapaasti kaikkien saatavilla, mihin Lapin yliopisto on sitoutunut. (Lauda, LUC kirjasto, 2017, viitattu 1.4.2017.)

Lapin yliopiston tutkimustietojärjestelmä LaCRIS, johon kootaan kaikki tiedot yliopistossa meneillään olevasta tutkimuksesta ja taiteellisesta toiminnasta. LaCRIS on toteutettu PURE (The Authoritative Research Management Administration System) järjestelmällä, joka on Elsevierin toimittama ja ylläpitämä. Järjestelmällä tuetaan myös tutkimusprojekteja, että helpotetaan tutkijoiden työtä. Avoimuudella parannetaan näkyvyyttä ja järjestelmä linkittyy monin tavoin yliopiston muihin tietojärjestelmiin, mikä helpottaa tutkimusten raportoimista. (The University of Edinburgh, 2017, viitattu 1.4.2017.)

4 RINNAKKAISTALLENTAMINEN

Opetus- ja kulttuuriministeriön Avoin tiede ja tutkimus-hanke, on ollut viime vuosien keskeinen suomalainen avointa julkaisemista ohjannut toimija. Tämä hanke aloitti toimintansa vuonna 2014 ja tavoitteena oli nostaa Suomi maailman johtavien maiden joukkoon avoimen tieteen alalla. Rinnakkaistallentaminen on tärkeässä roolissa ja avoimen tieteellisen julkaisemisen työryhmä on suositellut, että korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten pitää perustaa avoimia julkaisuarkistoja. Kannustetaan myös tutkijoita tallentamaan artikkelinsa näihin arkistoihin. Vapaaehtoisuus toimi nihkeästi, joten korkeakouluissa turvaututtiin tallennusvelvoitteisiin tai -suosituksiin. Rinnakkaistallentamisen etuna on tuoda julkaisut vapaasti ja pysyvästi saataville. (Ilva, viitattu 28.4.2017.)

4.1 Mitä rinnakkaistallentaminen on?

Kun kirjoitetaan artikkeli johonkin tieteelliseen lehteen tai julkaistaan kokoomateos jostakin tutkittavasta asiasta, kirjoittaja voi halutessaan rinnakkaistallentaa artikkelin jossakin julkaisuarkistossa, mikäli kustantaja sen sallii. Tiedon jakaminen avoimesti kaikille kiinnostuneille Lapin yliopistossa on mahdollista Lauda julkaisuarkistossa ja LaCRIS tutkimustietojärjestelmässä, ja näihin molempiin voidaan tallentaa avoimia julkaisuja ja tarkoitus on, että julkaisut rinnakkaistallennetaan LaCRIS-tutkimustietojärjestelmään.

Rinnakkaistallentamista tehdään monella eri tavalla eri yliopistoissa, Jyväskylän yliopistossa rinnakkaistallentaminen on sidottu täysin tutkimustietojen kirjaamisprosessiin. Jyväskylän yliopistossa on TUTKA- tutkimustietojärjestelmä, josta tiedot siirtyvät JYX -julkaisuarkistoon. (Ylönen, 2017, haastattelu 22.3.2017). Helsingin yliopistossa tutkijat tallentavat julkaisunsa yliopiston digitaaliseen arkistoon Heldaan Tuhat-tietojärjestelmän kautta. (Moisio, 2017, haastattelu 20.3.2017).

4.2 Rinnakkaisjulkaisemiseen liittyvää terminologiaa

Avoin julkaiseminen (engl. Open publishing) on sitä, että tutkimusjulkaisu saatetaan tietoverkkoon ja sitä on oikeus lukea, kopioida, tulostaa ja linkittää kokonaisia tieteellisiä julkaisuja. **Embargo** (engl. Holding period) on kustantajan määrittelemä karenssi-aika, jonka aikana artikkelia ei saa julkaista vapaaseen verkkokäyttöön. Embargo aika vaihtelee kustantajittain ollen normaalisti 6-12

kuukautta. Jos artikkelille on määrätty embargo, sitä ei saa julkaista avoimesti, ennen embargon päättymistä. **Final draft** tarkoittaa viimeistä versiota kirjoittajalta, joka on vertaisarvioinnin läpikäynyt korjattu versio. Tästä käytetään myös nimitystä **Post-print** tai **Author's Accepted Manuscript (AAM)**. Post-print- termissä 'print' viittaa vertaisarviointiin, ei painamiseen post-print on versio vertaisarvioinnin ja korjausten jälkeen. **Pre-print** on käsikirjoitus, jonka artikkelia ei ole vielä vertaisarvioitu. Publisher's PDF on kustantajan pdf, joka on julkaistu ja on artikkelin lopullinen versioitu. **Proof versio** on kirjoittajalle kustantajalta lähetetty viimeinen jo taitettu versio ennen lopullista julkaisemista. Jos kustantaja sallii vain final draft-version rinnakkaistallentamisen, proof versiota ei saa rinnakkaistallentaa, organisaation omaan arkistoon. Nämä ovat tärkeitä asioita, silloin kun mietitään, minkä version rinnakkaistallentamiseen tekijällä on, kustantajan mukaan oikeus. **Institutional repository** tarkoittaa korkeakoulun omaa avointa julkaisuarkistoa. (Avoimen tiedon opas, 2017, viitattu 1.4.2017.)

Golden OA tarkoittaa artikkelin julkaisemista open access-lehdessä tai -kirjassa. Tämä aiheuttaa tutkijoille/ tutkimusryhmälle usein kustannuksia, koska useat OA-lehdet perivät kirjoittajamaksuja. **Green OA** on artikkelin julkaisemista yliopiston avoimessa julkaisuarkistossa tai tieteenalakohtaisessa arkistossa. Tämä on huomattavasti tutkijoille edullisempi, koska se on heille maksuton. **Hybridilehti** on tilausmaksullinen lehti, jossa osa artikkeleista on avoimesti saatavilla, mutta avoimuus edellyttää kirjoittajalta artikkeliin julkaisumaksua. **Open Access** on tieteellinen tiedon vapaata leivittävyyttä ja tieto on tiedeyhteisön, että suuren yleisön luettavissa internetistä ilmaiseksi ja esteettömästi. Kun laadukas tutkimus on avoimesti saatavilla, se sekä lisää tutkijan itsensä näkyvyyttä, että poikii uusia tutkimuksia. (Avoimen tiedon opas, 2017, viitattu 1.4.2017.)

Pysyvä linkki on tunnuksen perustuva URI (verkko-osoite) jossa osoite pysyy, vaikka web-osoite muuttuu. Digitaalisille julkaisuille on useita eri tunnistejärjestelmiä, esim. URN- tai DOI-tunnisteet. **Rinnakkaistallentaminen** on prosessi, jossa artikkeli on julkaistu jo (tieteellisessä) lehdessä tai kokoomateoksessa ja artikkeli saatetaan vapaaseen verkkokäyttöön oman organisaation avoimeen julkaisuarkistoon. (Jyväskylän yliopisto, 2017, viitattu 2.3.2017).

4.3 Rinnakkaisjulkaisemiseen liittyvä oikeudet

SHERPA/RoMEO on palvelu, josta voi tarkistaa kustantajien ja tiedelehtien politiikkaa rinnakkaisjulkaisemiseen. Palvelusta saat tiedon, lehden tai kustantajan nimellä, onko rinnakkaisjulkaiseminen

sallittua. SHERPA/RoMEO:ssa on käytössä värikoodit: vihreä antaa artikkelille luvan tallentaa pre-print tai post-print versiot, sininen sallii post-printin tai kustantajan version rinnakkaistallentamisen. Keltainen väri tarkoittaa vain pre-print-version rinnakkaistallentamisen ja usein post-print versio tai kustantajan version rinnakkaistallentaminen on sallittua yleensä 6 tai 12 kuukauden jälkeen artikkelin alkuperäisestä julkaisemisesta. Tällöin julkaisun voi tallentaa julkaisuarkistoon, mutta asettamalla julkaisulle embargon, se on avoin säädetyn viiveajan jälkeen. Valkoinen värikoodi kieltää lehtien osalta kokonaan rinnakkaistallentamisen. (SHERPA/RoMEO, 2017, viitattu 3.3.2017.)

Julkaisujen **tekijänoikeus** on tekijällä ja kustannussopimuksessa tekijä luovuttaa julkaisu- ja levittämisoikeudet julkaisijalle. Aineiston avoin käyttö voidaan mahdollistaa erilaisilla sopimuksilla. Sopimuslissenssien käytöstä suosituin on Creative Commons lissenssit. Näillä lissensseillä voidaan jakaa osa tekijänoikeuksista. Eri ehtoja yhdistelemällä voidaan jakaa oikeuksia tilanteeseen sopivalla tavalla. CC BY tarkoittaa, että annat luvan kopioida, välittää, levittää ja esittää omaan tekijänoikeuksiisi kuuluvaa teosta. CC BY-NC, luvalla annat samat kuin edellisessä, mutta vain epäkaupallisessa käytössä. CC BY-ND lissenssillä annat luvan kuten edellä, mutta et salli muokkausta. CC BY-SA lissenssi tarkoittaa, että annat luvan muokata teoksiasi, mutta muokattuun teokseen pitää asentaa sama lissenssi kuin alkuperäisessäkin on. (Creative commons, 2017, viitattu 2.4.2017.)

5 AVOIN JULKAISEMINEN

Avoim julkaiseminen on julkaisujen vapaata saatavuutta internetin välityksellä. Avoimuudella parannetaan julkaisujen näkyvyyttä ja niiden käyttöä lisätään. Kuten aikaisemmin kerrottiin, avoimessa julkaisemisessa on erilaisia tapoja ja muotoja. Gold Open Access, joka tarkoittaa avoimia lehtiä, jossa kaikki artikkelit ovat avoimesti saatavilla ja lehdessä julkaisemiseen joudutaan maksamaan julkaisumaksuja. Hybrid Open Access lehdet, joista vain osa artikkeleista on avoimena, yleensä näistä kirjastot maksavat lehden tilausmaksut ja kirjoittaja voi ostaa yksittäisen artikkelin avoimeksi, mikä tarkoittaa kahden kertaista maksua. Green Open Access tarkoittaa -rinnakkaistallennettuja ja sovitun ajan kuluttua avattuja julkaisuja. Näillä on pitkäaikaissäilyvyys ja tämä on kustannustehokain tapa tutkimusjulkaisun avoimuuteen. (Avoim julkaiseminen, 2017, viitattu 5.4.2017.)

Kun tutkija lähettää tutkimuksensa lehdelle julkaistavaksi, hänen kannattaa käydä kolmenohjeistus läpi: 1) Think, ajatella, onko lehti oikea juuri minun työollen? Miten voin olla varma, että olet valinnut itsellesi oikean lehden, jossa julkaiset? Kustantajissakin saattaa olla väärinkäytöstä ja myös vilpillisiä saalistajalehtiä on liikenteessä. 2) Check, tarkista, mitä sinä tai työkaverisi tiedätte tästä nimenomaisesta lehdestä? Saatko yhteyttä kustantajaa, puhelimella, sähköpostilla tai postitse? Minkä tyyppistä vertaisarviointi tämä kyseinen lehti käyttää, entä näkykö tiedoissa hyvin mitä mahdollisia kustannuksia tulee? Millainen toimituskunta lehdellä on ja mainitaanko se lehden omilla verkkosivuilla? Löytyykö lehti Directory of Open Access Journals (DOAJ) tietokannasta? 3) Submit, Lähetä, kun olet tyytyväinen kysymysten vastauksiin, voit lähettää artikkelin valitsemallesi lehdelle. Kun julkaistaan oikeassa lehdessä, tutkija saa omaa ammatillista osaamista ja se edesauttaa etenemään uralla. (Thinkchecksubmit, 2017, viitattu 4.4.2017.)

6 TUTKIMUSONGELMAT JA –MENETELMÄT

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miten Lapin yliopistossa järjestetään tieteellisten julkaisujen rinnakkaistallentaminen. Tutkimuksessa käytän kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Tämä tutkimusmenetelmä soveltuu parhaiten, kun tutkittavaa asia on uusi, eikä sitä tunneta vielä hyvin. Menetelmän kolme tärkeintä tiedonkeruumenetelmää ovat havainnointi, teemahaastattelu ja erilaiset dokumentit. Aineiston keruu ja analyysi tapahtuvat samanaikaisesti. (Kananen 2010, 48 – 51.) Työssä käytän teemahaastattelua, kun tutkin Jyväskylän yliopiston kirjaston ja Helsingin yliopiston kirjaston rinnakkaistallentamista. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on pyrkiä ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja sen merkitystä kokonaisvaltaisesti. (Koppa, 2015, viitattu 6.7.2017).

6.1 Tutkimusongelmat

Tutkimuksen pääongelmat ovat: Miten rinnakkaistallentaminen on järjestetty organisaatiossanne ja millainen järjestelmä tallentamiseen on käytössä. Miten tallennusjärjestelmää kehitetään vastaamaan organisaation tarpeita. Kuka vastaa ja huolehtii, että kaikki avoin aineisto saadaan tallennettua. Avoimen julkaisemiseen liittyy paljon oikeuksia, miten tekijänoikeudet ja lupa-asiat on otettu huomioon. Ennen rinnakkaistallentamista tallentajan tai jonkun muun on varmistettava, ettei tallennukseen ole oikeudellisia esteitä. Vertailemalla kahden erilaisen organisaation tapaa työskennellä saadaan ehdotus, millaisilla keinoilla rinnakkaistallentaminen saadaan järjestettyä Lapin yliopistossa, siten että työnkulut, resurssit, vastuut ja mahdollisimman taloudellinen järjestely ovat toimivia.

Miten Lapin yliopistossa rinnakkaistallentaminen olisi hyvä tehdä, kun otetaan huomioon työtä tekevä henkilökunta ja tallennettavan aineiston määrää. Tutkimuksessa olevat organisaatioiden julkaisumäärät ovat erilaiset, eikä Lapin yliopiston julkaisujen määrää voida sellaisenaan verrata. Tiedostamalla julkaisujen määrät voidaan tehdä johtopäätöksiä. Jyväskylän yliopiston kirjaston rinnakkaistallennuksen määrä oli vuoden 2016 osalta 3413, mutta tästä luvusta kaikki ei ole Opetusministeriön raportointiin kuuluvaa ja julkaisulista voi myös täydentyä kuluvan vuoden aikana. (Vallittu 2017.) Helsingin yliopiston tutkimustuotoksia 2016 oli 12269 julkaisua (Tutkimus Helsingin yliopistossa 2017, viitattu 8.5.2017). Lapin yliopiston tutkimustuotosten määrä 2016 oli 887 julkaisua

(LaCRIS, Lapin yliopiston tutkimusportaali 2017b, viitattu 8.5.2017). Helsingin yliopiston julkaisujen määrä on yli kolme kertaa suurempi kuin Jyväskylän ja yli 13 kertaa suurempi kuin Lapin yliopiston julkaisujen. Jyväskylän yliopiston julkaisujen määrä on lähes neljä kertaa suurempi kuin Lapin yliopiston määrä.

6.2 Teemahaastattelu

Otan ulkopuolisen organisaation henkilökunnan keskuudessa käyttöön teemahaastattelun. Teemahaastattelu on tiedonkeruumuoto, jossa esiin nostetaan teemat, jotka ovat tarkoin edeltä käsin pohdittuja ja määriteltyjä. Teemojen käsittelyjärjestyksellä ei ole merkitystä, vaan keskustelun luonteva kulku määrää käsittelyjärjestyksen. Teemahaastattelu on siis keskustelua, jolla on etukäteen päätetty tarkoitus. Vierailen itse molemmissa ulkopuolisissa organisaatioissa ja keskustelen rinnakaistallennusta hoitavien henkilöiden kanssa. Haastattelu on aikaa vievää ja vaatii huolellista etukäteissuunnittelua ja syventymistä haastattelijan rooliin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 205-206.)

Teemahaastattelu on ennalta suunniteltua. Näin ollen olen miettinyt haastattelukysymykset valmiiksi. Haastattelu on haastattelijan alulle panema ja ohjaama. Tutustun ensin haastattelukohteesseen sekä käytännössä että teoriassa, näin saan oikean kuvan ja osaan tarkentaa kysymyksiäni. Kun tutkimuskysymys on rinnakaistallentaminen, joka on molemmissa tutkimuskohteen organisaatioissa käytössä, koen, että motivaatio-ongelmia ei ole. Luottamus on oleellinen asia haastattelussa, ja koska asia on yhteinen ja organisaatiot ovat samankaltaisia, ei tietojen väärinkäytöstä mielestäni ole vaaraa. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 26-27.)

Kävin Helsingin yliopiston Kaisa-kirjastossa ja Jyväskylän yliopiston avoimen tiedon keskuskirjastossa haastattelemassa henkilöitä, jotka työskentelevät avoimen julkaisemisen kanssa. Molemmissa yliopistoissa nauhoitin myös kahden henkilön vastukset tutkimuskysymyksiini, yhteensä neljän henkilön vastaukset. Olin molemmissa kirjastoissa kaksi päivää ja itse haastattelujen nauhoitukset kestivät noin tunnin kerrallaan, eli yhteensä neljä tuntia. Kysymyksiä oli neljä. Ne ovat liitteenä. Haastattelu meni osittain jutustelun tapaan ja kun ensimmäiseen kysymykseen sain vastauksen, saattoi vastaus jutustelun myötä tulla myös muihin kysymyksiin. Viimeisen kysymyksen kohdalla jouduin miettimään mitä olinkaan sillä tarkoittanut, kysymys tuntui kysyttäessä olevan irrallinen itse aiheeseen nähden. Kun sitten kirjoitin nauhat puhtaaksi, ymmärsin että kysymys oli

ihan aiheellinen, sillä tavallaan selvennettiin kustantajien määrittelemää oikeutta rinnakkaistallentamiseen.

Purin nauhat kirjoittamalla kysymysten mukaan saamani vastaukset. Jaoin vastaukset ensin kahden osaan, Helsingin ja Jyväskylän vastauksiin. Sitten jaoin ne kysymysten mukaan neljään eri kohtaan, yhdistäen Helsingin saamat vastaukset ja Jyväskylästä saamat vastaukseni. Lukiessani vastauksia, vertailin samalla, miten vastauksiin oli vastattu ensin samassa organisaatiossa ja sitten vertaaminen eri organisaation vastausten kanssa.

Käyttäessäni teemahaastattelun vertaamista, vertaan kahden organisaation tapaa tallentaa oman organisaation tutkijoiden julkaisuja. Jyväskylän yliopiston kirjaston rinnakkaistallennuksen vuokaavio on liitteenä 2 ja Helsingin yliopiston kirjaston rinnakkaistallennuksen vuokaavio liitteenä 3. Näistä kaavioista voi todeta, miten eri tavalla rinnakkaistallentamista voidaan tehdä.

7 HAASTATTELUN TULOKSET

Rinnakkaistallentaminen on eri asia kuin julkaiseminen Open Access-lehdissä. Tarkoitan rinnakkaistallentamisessa Lapin yliopistossa omien tutkijoiden tallentamista painetuissa aikakauslehdissä ja saman artikkelin siirtämistä LaCRIS-tutkimustietojärjestelmään sisältyvään julkaisuarkistoon pysyvään säilytykseen.

Tutkimukseni alkoi vierailemalla Helsingin yliopiston Kaisa-kirjastossa ja Jyväskylän avoimen tiedon keskus -kirjastossa. Haastattelin henkilöitä, jotka työskentelevät avoimen julkaisemisen parissa näissä organisaatioissa ja nauhoitin yhteensä neljän henkilön vastukset tutkimuskysymyksiini. Purin nauhat kirjottamalla ne puhtaaksi, en sana sanalta, vaan teemoittain. Analysointi tapahtui miettimällä mitä haluan tietää näiden vastauksien pohjalta? Millä tavalla yliopistot ovat rinnakkaistallentaneet avoimet julkaisunsa? Miten yliopistojen avoimen julkaisemisen rinnakkaistallentaminen eroaa toisistaan? Onko näissä tutkimustuloksissa otettavissa jotakin Lapin yliopiston rinnakkaistallentamisen ohjeisiin?

Miettiessäni kahta erilaista organisaatiota ja heidän tapaa työskennellä huomaa molemmissa selviä toimintatapoja, jotka sopivat myös Lapin yliopiston kirjaston toimintamalliin. Eri toimintatapojen selventämiseksi tein Jyväskylän yliopiston ja Helsingin yliopiston kirjaston toimitavoista rinnakkaistallentamiseen vuokaaviot, jotka ovat liitteissä 2 ja 3. Vuokaavioiden avulla sisäistin erilaiset vaihtoehdot toimia.

7.1 Helsingin yliopiston TUHAT-tutkimusjärjestelmä

Helsingin yliopistossa on rinnakkaistallennusvelvoite, jonka mukaan yliopistossa toimivat tutkijat, jotka kirjoittavat tieteellisessä aikakauslehdessä, sarjajulkaisuissa tai konferenssijulkaisussa vertaisarvioituja artikkeleja. On veloitettu rinnakkaistallentamaan ne yliopiston avoimeen arkistoon Heldaan tutkimusjärjestelmän TUHATin kautta. Tämä arkistokäytäntö ei koske monografioita, mutta kokoomateoksissa julkaistavien artikkelien avoimuus tarkistetaan kustantajilta. (Moisio, 2017, haastattelu 20.3.2017.) Tahot, jotka rahoittavat tutkimuksia edellyttävät useasti, että julkaistut artikkelit rinnakkaistallennetaan avoimeen julkaisuarkistoon. (Avoin julkaiseminen: Tutkijan Opea Access-opas, 2017. viitattu 25.1.2017).

Haastateltavani kertoivat, että Helsingin yliopistossa tutkijat itse tallentavat osittain omat julkaisunsa TUHAT-tutkimusjärjestelmään. Mutta myös kirjaston henkilökunta tekee importointia Web of Science-tietokannasta. Tämä on maksullinen tietojärjestelmä, ja siellä olevat artikkelit ovat korkeaa tasoa. Web of Science yhdistää julkaisujen ja tutkijoiden kautta viitteittä ja kaikki tietokannat ovat erittäin kattavia muutamien Helsingin yliopiston tiedekuntien kannalta. (Web of Science, 2017. viitattu 1.4.2017.) TUHAT- tutkimusjärjestelmässä on yhteys Web of Science-tietokantaan, jolloin voidaan importoida sieltä löytyneet artikkelit. Nämä ovat niin sanottuja metatietoja, jotka tallentuvat tai tallennetaan TUHAT järjestelmään. Kirjaston henkilökunta tarkistaa aina löytyykö artikkeli avoimesta verkosta, ja löydettyä tallentaa sen TUHAT-järjestelmään, josta se yhden napin painalluksen jälkeen siirtyy Heldaan. (Karhula, 2017, haastattelu 20.3.2017.)

7.2 Jyväskylän yliopiston avoin julkaisuarkisto JYX

Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto on JYX-verkkopalvelu, johon tallennetaan digitaalisessa muodossa oleva aineisto. Sen tehtävä on parantaa yliopistossa tutkimuksen näkyvyyttä, edistää avoimuutta ja varmistaa pitkäaikaissäilyvyyttä. ”Open access Jyväskylän yliopiston – avoin tieteentekijä” uuden esitteen mukaan Jyväskylän yliopiston strategia on ”yliopistossa tuotettu tieto ja osaaminen saatetaan laajalti yhteiskunnan käyttöön. Yliopisto haluaa suuntautua avoimen tiedon ja osaamisen instituutioksi.” (JYX Open Access Jyväskylän yliopiston -avoin tieteentekijän, 2017 viitattu 1.4.2017.)

Haastattelun perusteella Jyväskylän yliopiston tutkija lähettää lomakkeella viestin Tracker- systeemiin, mistä kirjaston henkilökunta seuraavat viestejä ja jakavat töitään seurantasysteemin kautta. Lähetetty artikkeli käydään TUTKA-järjestelmässä tarkkaan läpi ja kaikki mahdolliset metatiedot lisätään opetusministeriön ohjeiden mukaisesti. Kun metatietoihin on lisätty mahdollinen final draft ja TUTKA:ssa se on hyväksytty, aineisto siirtyy automaattisesti neljä kertaa päivässä suoraan JYX-julkaisuarkistoon. Tutkijan rooli on ainoastaan ilmoittaa, että tämä julkaisu on nyt ilmestynyt, ja liittää mukaan mahdollinen julkaisuarkistoon lisättävä artikkeli. Tämän jälkeen kirjaston henkilökunta hoitaa asian siihen pisteeseen, että artikkeli on julkaisuarkistossa. (Ylönen, 2017, haastattelu 22.3.2017.)

7.3 Käytäntöjen vertailu

Vertailemalla kahden erilaisen yliopiston eri tavalla ja eri järjestelmiin rinnakkaistallentamista, mielestäni molemmat tavat olivat hyviä ja toimivat kyseisissä organisaatioissa. Molempien organisaatioiden työntekijät olivat kehittäneet itselle apputyövälineitä töiden toimivuuden parantamiseksi. Helsingin yliopiston kirjastossa oli kehitelty taulukko, johon oli koottu kaikki ne Open Access lehdet, joissa Helsingin yliopiston tutkijat ovat paljon julkaisseet. Nämä lehtien tiedot on myös tallennettu tutkimustietojärjestelmään, jolloin se helpottaa tallentajan työtä. Tähän tutkimusjärjestelmään on kehitetty myös automaattinen viestijärjestelmä. Kun tutkija tallentaa metatiedot järjestelmään, hänelle lähtee automaattisesti viesti ”muista rinnakkaistallentaa artikkelisi myös”. Viestissä on myös linkki ohjeisiin, miten tutkijan pitää tässä tapauksessa toimia.

Helsingin järjestelmässä on myös toinen viesti, nimeltään muistutusviesti. Ensin järjestelmään tallennetaan kriteerit, julkaisu on vertaisarvioitu tieteellinen alkuperäisartikkeli (opetusministeriön ohjeen mukaan luokassa A1) ja katsausartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä (luokka A2). Tämä jälkeen kriteeriksi laitetaan SEHRPA/RoMEON värit jotka ovat vihreä tai sininen, vihreä väri oikeutta rinnakkaistallentamiseen ja sininen väri oikeuttaa post-printin tai kustantajan version rinnakkaistallentamiseen. Vielä kriteeriksi asetetaan, ei löydy kokotekstiä, vaan metatiedot ja tietty ajanjakso, vaikka tammikuu-maaliskuu. Kun näiden ohjeiden pohjalta saadaan lista tutkijoista, heille lähetetään muistutusviesti, jossa kerrotaan, että Helsingin yliopisto edellyttää rinnakkaistallennusta ja osoite mistä ohjeet löytyvät. Viestissä lukee myös, että voit rinnakkaistallentaa itse tai lähettää rinnakkaistallennettavan artikkelin kirjastoon, jossa se tallennetaan tutkimustietojärjestelmään. (Karhula, 2017, haastattelu 20.3.2017.)

Tähän mennessä on lähetetty kaksi eri ajanjakson muistutusviestiä, yhteensä noin 1700 ja vastauksia on tullut 121, näistä tutkijoista osa rinnakkaistallentaa itse, mutta suuri osa tuli vielä kirjastoon tallennettavaksi. Haastattelun mukaan eräänä ongelmana on final draft – version tunnistaminen, joka on siis viimeinen kirjoittajalta kustantajalle lähtenyt vertaisarvioinnin jo läpikäynyt korjattu versio, jossa kustantajan lopullinen taittotyö ei vielä näy. (Moisio, 2017, haastattelu 20.3.2017.)

Jyväskylän yliopiston kirjastossa työntekijät hoitavat suurimman osan tallennustyöstä, rinnakkais-tallennuksista ja tarkastavat myös tekijänoikeudet ja lupa-asiat. Yliopiston tutkijoille tietojen ilmoittaminen on tehty mahdollisimman helpoksi ja vaivattomaksi. Kirjaston henkilökunta käy myös kirjeenvaihtoa kustantajien kanssa, jos rinnakkaistallentamisessa on oikeudellisia esteitä. Jyväskylän

yliopiston kirjastossa on rinnakkaistallentamisessa menty tavallaan vielä pitemmälle, he ovat asettaneet RSS (Really Simple Syndication) syötteitä, eri lehtien kustantajien sivuille, määritelleet sinne Jyväskylän yliopiston, ja näin he saavat tiedon, jos tutkija on kirjoittanut jossakin lehdessä artikkelin. Tieto tulee työntekijän sähköpostiin, ja sen voi jo tässä vaiheessa tallentaa TUTKA-järjestelmään. Jyväskylän yliopiston kirjastossa painotettiin työn laadukkuutta, kun rinnakkaistallentamiseen keskittyi vain tietty henkilöstö, he myös hallitsevat sen sitten erinomaisesti. Jyväskylän yliopiston kirjastossa oli myös havaittu, että kun kirjaston henkilökunta menee tutkijoiden luokse ja selvittää rinnakkaistallentamiseen liittyviä käytänteistä, se edesauttaa rinnakkaistallentamista. Opetus ja opastusta, niin saadaan hyvin rinnakkaistallentaminen kaikille tiedoksi, ja tutkijat ymmärtävät miten tärkeää rinnakkaistallentamien oman organisaation julkaisuarkistossa on.

8 LAPIN YLIOPISTON RINNAKKAISTALLENTAMINEN

Lapin yliopiston pitää sitouttaa tutkijat rinnakkaistallentamiseen. Lapin yliopiston rehtorin päätöksen mukaan tieteen avoimuus on luonnollinen osa toimintaa tieteen ja taiteen aloilla. Avoimen tieteen perusasioita ovat, tieteellisen ja taiteellisen tutkimuksen laadukkuus, tiedon tuottamisen läpinäkyvyys, tiedon avoin saatavuus ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja hyödynnettävyys. Lapin yliopiston tutkijoiden tuottamat tieteelliset ja taiteelliset julkaisut saatetaan avoimeksi rinnakkaistallentamalla, kun se on julkaisukanavan ehtojen mukaan mahdollista. Rinnakkaistallentamiseen Lapin yliopiston julkaisuarkistoon vaaditaan kaikkien kirjoittajien ja kustantajan luvat. Rehtorin päätöksessä luvan-hankinnasta muilta tekijöiltä huolehtii aineiston luovuttaja ja kirjaston henkilökunta huolehtii kustantajilta. (Lapin yliopisto, Avoimen tieteen politiikka Lapin yliopistossa 2017, viitattu 12.4.2017.)

Tutkimustuotosten tallentaminen alkaa LaCRIS-järjestelmästä, tutkija lisää omien julkaisujensa metatiedot järjestelmään. Kirjaston henkilökunta tarkistaa tiedot opetusministeriön ohjeen mukaisesti ja validoi tiedot. Jos tutkija on tallentanut avoimen julkaisun, kirjaston työntekijä tarkistaa, ettei rinnakkaistallentamiseen ole mitään oikeudellisia esteitä.

8.1 Tehtäväkuva ja vastuut

Jyväskylän kirjaston henkilökunnan haastattelussa tuli yhtenä isona asiana yliopiston henkilökunnan perehdyttäminen. Paras tapa oli jalkautua tutkijoiden joukkoon. Tiedottaminen, miten tärkeää rinnakkaistallentaminen on, tallentamalla LaCRIS-tutkimusjärjestelmään tutkijat lisäävät tutkimustensa näkyvyyttä. Näkisin yhtenä kirjaston henkilökunnan tehtävänä koulutuksen ja tiedottamisen. Jyväskylän yliopiston kirjastossa oli menty tutkijoiden luokse opettamaan ja tiedottamaan asiasta. Jalkautumista tutkijoiden pariin kannatan myös meidän yliopistossa, koska olen huomannut, että yhteisiin tilaisuuksiin ei saada niin paljon kuulijoita, kun olisi toivottavaa.

Kun tiedottaminen ja opettaminen on saatu mahdollisimman laajalle, myös kirjaston nettisivuilla olevien ohjeiden ajan tasalla pitämisestä on säännöllisesti huolehdittava kirjaston henkilökunnan toimesta. Kun huomataan, että jokin asia on ongelmallinen, esimerkiksi tutkimuksen kohteena olleilla yliopistoilla oli rinnakkaistallentamisen ongelmana final draft-version tunnistaminen, tulee ohjeistusta ja neuvontaa lisätä ja sen täytyy olla kirjaston työntekijän vastuualueena.

Kysymykseen, kuinka monta henkilöä tallentaa LaCRIS-tietojärjestelmään, on minusta vaikea vastata. Toisaalta olen aina ajatellut, että kun vastuu jaetaan mahdollisimman monelle, tehtävät saadaan tehtyä. Jyväskylän yliopistossa ymmärsin, miten tehokkaasti työ saadaan tehtyä, kun siihen keskittyy ydinjoukko. Helsingin yliopistossa ymmärsin, miten hyvä on, että tutkijat itse ovat kuitenkin avainasemassa omien julkaisujen tallennuksen suhteen. Lapin yliopiston kohdalla esitän, että kaksi henkilöä vastaa julkaisujen tallentamiseen liittyvistä käytännön asioista kokopäiväisesti tai neljä henkilöä huolehtii muun työn ohella, myös julkaisujen avoimeen rinnakkaistallentamiseen kuuluvista asioista.

8.2 Ohjeet ja opetus

Kirjaston henkilökunnalla pitää olla asiantuntemusta ja mahdollisuus saada koulutusta uusien asioiden tullessa ajankohtaiseksi. Vastuualueiden jakaminen henkilöiden kesken on tärkeää ja kuinka paljon henkilökuntaa tarvitaan minkäkin asian hoitamiseen. Määritellään, kuka vastaa opetuksesta ja vastaa uuden tiedon hallinnasta. Määritellään, kuka tekee ohjeet, joita kaikki tekijät noudattavat. Kuka tekee ohjeet, joita tutkijat lukevat, ei liian paljon asiaa vaan mahdollisimman yksiselitteiset ohjeet. Määritellään, kuka hoitaa kaikkien aineistojen rinnakkaistallennuksen, jaetaanko ne esimerkiksi tiedekuntin mukaan, vai onko mahdollista ajatella, että yksi henkilö keskittyy rinnakkaistallennukseen. Kirjasto vastaa, että kaikki aineisto saadaan LaCRIS- tutkimusjärjestelmään, oikeassa muodossa ja tekijänoikeudet ja kustantajan kanssa sovitut oikeudet huomioon ottaen.

8.3 Vuosittaiset käytännöt

Opetus- ja kulttuuriministeriön vaatimusten johdosta korkeakoulujen tulee lähettää vuosittain tiettyjen sääntöjen mukaan omien organisaatioiden henkilökunnan julkaisutiedot opetusministeriölle. Joka vuosi opetus- ja kulttuuriministeriö laatii tiedonkeruun käsikirjan, jossa määritellään tiedot niille asioille, joita ministeriö tarvitsee valtakunnallista tiedonkeruuta varten. Jotta tiedot saadaan kerättyä vuosittain ja toimitettua opetusministeriöön oikein, asian täytyy olla henkilökunnassa jonkun vastuulla. Julkaisutiedonkeruun teknisen totutuksen ohjeiden seuraaminen ja toteuttaminen vaatii myös tietoteknisten ohjelmien osaamista. Julkaisujen tietyt julkaisutyypit toimitetaan Virta-julkaisujärjestelmän kautta. Julkaisutiedot siirtyvät Virta-tietovarannosta julkaisutietoportaaliin Juuliin,

josta niitä voi selailla viitetietoina. Tarkistuksen ja Julkaisufoorumi-tasojen lisäyksen jälkeen julkaisujen lukumäärätiedot siirtyvät opetushallinnon Vipunen- tilastopalvelu-portaaliin. (Tiedonkeruun käsikirjat, 2017, viitattu 10.5.2017.)

Kaksi tai neljä kirjastoammattilaista huolehtii Lapin yliopiston tukijoiden aineiston tukijoiden kanssa LaCRIS tutkimusportaaliin. Aineiston validointi ja lopullinen tallennus, kustantajien rinnakkaisjulkaisemisen, tekijänoikeuksien ja embargoaikojen tarkistaminen. He huolehtivat myös, rinnakkaistallemisen ohjeet, opastukset ja mahdolliset oikeudet kustantajilta. Kaksi henkilöä huolehtii tietojen siirtämisen vuosittain opetus- ja kulttuuriministeriölle.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäyteyöni aiheena oli tutkia mahdollisuutta saada toimiva ja taloudellinen käytäntö Lapin yliopiston tutkimusten ja julkaisujen rinnakkaistallentamiseen. Avoin tutkimus on tullut melkoisella vauhdilla yliopistomaailmaan. Avoimen tieteen politiikan mukaan Lapin yliopistossa rehtorin päätöksessä luvanhankinnasta muilta tekijöiltä huolehtii aineiston luovuttaja ja kirjaston henkilökunta huolehtii kustantajilta. Tämä on silloin yksi kirjaston tehtävistä ja sen vastuu pitää olla kirjaston työntekijällä.

Helsingin yliopiston käytänteistä ottaisin Lapin yliopiston kirjastoon muistutusviesti-järjestelmän. Koska Lapin yliopistolla on sama CRIS-järjestelmä käytössä kuin Helsingin yliopistossa kriteerien tallentamisen ja muistutusviestien lähettäminen pitäisi onnistua samantapaisilla rajauksilla. Samoin mahdolliset apuvälineet, lehtilistat ja lehtien kustantajien käyttämä politiikka.

Jyväskylän yliopiston käytänteistä ottaisin Lapin yliopiston kirjastoon ulkoisten tietokantojen seuraamisen, omat julkaisut automaattisina siirtoina ja tutkijoiden omat ilmoitukset. Jyväskylän yliopiston kirjasto oli kehitelty yksikertaisen lomakkeen, jolla tutkijat voivat ilmoittaa tietonsa, mutta koska minusta Lapin yliopiston kirjastossa voidaan kehittää LaCRIS järjestelmää siten, että sinne riittää tutkijan tallentamat minitiedot, joita sitten kirjaston henkilökunta voi täydentää, en näe tarvetta ylimääräiselle lomakkeelle.

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuosittain pyytämät julkaisutiedonkeruutiedot vaativat kirjaston henkilökunnan itsensä kouluttautumista ja ohjeiden tiedottamisen lisäksi, kaikkien julkaisujen tarkistamisen ennen tietojen lähettämistä opetusministeriölle. Riittävän asiantunteva henkilökunta, joka pitää itseään koulutuksen avulla ajan tasalla ja osaa ohjata ja opastaa tutkijoita ja tehdä lopullisen tarkistuksen opetusministeriön ohjeiden mukaan.

10 POHDINTAA

Rinnakkaistallentaminen organisaation julkaisuarkistoon käsittää erilaisia käsikirjoitusversioita ja kustantajien lupaa artikkelin rinnakkaistallentamiseen. SHERPA / RoMEO näyttää avoimen rinnakkaistallentamisen politiikan tieteellisissä julkaisuissa. Tässä tietokannassa käytetään värikoodausta, jonka mukaan toimitaan. Kun puhutaan rinnakkaistallentamisesta, puhutaan myös niin sanotusta vihreästä reitistä. Tämä tarkoittaa rinnakkaistallentamista esimerkiksi yliopiston omassa avoimessa julkaisuarkistossa. Julkaisu ilmestyy painettuna, mutta siitä tallennetaan rinnakkaiskopio avoimeen arkistoon, yleensä tietyn embargo-ajan jälkeen. Kustannussopimukset rajoittavat rinnakkaistallentamista ja jos julkaisu halutaan tallentaa julkaisuarkistoon ennemmin, voidaan tallentaa julkaisusta poikkeava versio, esimerkiksi aiempi käsikirjoitusversio.

Jyväskylän yliopiston kirjasto tallentaa julkaisuja JYX-julkaisuarkistoon, tässä kolme eri tapaa. Ensimmäisenä ulkoisten tietokantojen seuraaminen, joista esimerkkinä WoS, Scopus, PubMed, Wiley, Google Scholar, ARTO RSS_feedit, alert-seurannat ja CrossRef-haravointi. Omat julkaisut tulevat JYKDOK-siirtoina. Oman yliopiston väitöskirjat ja kirjat joista löytyy Jyväskylän yliopiston ISBN. Pienin osa tulee ilmoituksena tutkijoilta itseltään, siihen on siis tehty kevyt lomake, jossa kysytään minimaaliset tiedot. Tärkeää on viestittää tutkijoille koko prosessin tärkeys ja että prosessi on yksi yhtenäinen prosessi, jossa on kaikki metatiedot ja rinnakkaistallennukset. Jos tutkija kokee ne erillisiksi prosesseiksi, he saattavat kokea työn työlääksi.

Keskitetty julkaisutietojen kirjaaminen, rinnakkaistallentaminen on kiinteä osa prosessia, ei erillinen lisätyö. Luodaan koko prosessista tutkijoille mahdollisimman helppo ja saadaan yhteensopivat järjestelmät, jotka toimivat hyvin keskenään. Jyväskylän yliopistossa keskitettiin rinnakkaistallennus pienelle määrälle ja he tekivät käytännössä koko työajan avoimen julkaisemiseen liittyvien työtehtävien kanssa. Helsingissä taas myös aineiston kirjoittajat tekivät osan tallennustyöstä. Lapin yliopistossa ovat sekä tutkijat että kirjaston henkilökunta yhdessä tallentamassa julkaisuja. Kirjaston henkilökunnalla on myös muita tehtäviä, yksikään henkilökunnan työntekijä ei keskity pelkästään rinnakkaistallentamiseen.

Onko parempi, että pieni ryhmä keskittyy vain rinnakkaistallentamiseen, samalla oppien tehokkaaksi kaiken ohjeista, miten toimia missäkin tilanteessa ja laatu on tasokasta. Vai useampi henkilö tallentaa julkaisuja muun työn ohella? Molemmissa tavoissa on mielestäni sekä hyviä, että huonoja

puolia. Toisessa työ on aika yksitoikkoista ja toisessa taas tehdään monipuolisesti eri tehtäviä. Toisessa laatu on todellakin parasta mahdollista, koska ollaan koko ajan asian ytimessä ja toisessa taas laatu kärsii, kun joudutaan tavallaan hoitamaan työt muiden töiden ohessa.

Erilaisten apuneuvojen kehittäminen auttamaan ja nopeuttamaan rinnakkaistallentamista, teki sen sitten itse tutkija tai kirjaston henkilökunta, on hyvä. Oman organisaation lehtilista, joissa tutkijat yleensä julkaisevat, ja listassa tiedot miten ja milloin saan kustantajan mukaan rinnakkaistallentaa julkaisuarkistoon.

Miksi korkeakoulujen kannatta panostaa omiin julkaisuarkistoihin ja miksi tutkijoiden kannattaa tallentaa sinne omat julkaisunsa? Tutkijalle on helpompaa toimittaa tieto kirjastoon, jos kirjaston henkilökunta hoitaa rinnakkaistallentamisen. Artikkelit myös näkyvät ja löytyvät helposti. Kun tutkimusrahoittajat vaativat avoimuutta, vaatimukset täyttyvät. Julkaisuarkistot ovat hyväksytyä ja laillista toimintaa, sekä pitkäaikaissäilytys on varmaa. Julkaisuarkistot kehittyvät koko ajan, vaikka ne nyt eivät vedä vertoja tieteellisen sosiaalisen median palveluille. Jatkossa tämäkin saadaan kuntoon. Vaikka sosiaalisen median julkaisemisessa on hyvää, sieltä löytyy myös huonoja puolia. Koskaan ei voi tietää, milloin kaupallisen toiminnan palvelut loppuvat, eikä nämä täytä aina rahoittajien vaatimuksia. Julkaisujen säilyvyyttä ei voida taata ja kun palvelu loppuu, kaikki tiedot voivat hävitä bittien avaruuteen. Sosiaalisen median palveluissa julkaisut eivät myöskään ole vapaasti kaikkien käytettävissä kaikkialla maailmassa, vaan niihin pitää erikseen kirjautua.

LÄHTEET

Avoimen tiedon opas. 2016. Jyväskylän yliopiston kirjasto. Viitattu 1.4.2017, http://openaccess.jyu.fi/mitenjulkaistaan/oa-pikaopas_2016.

Avoin julkaiseminen. Itä-Suomen yliopisto. 2017. Viitattu 5.4.2017, <http://www.uef.fi/web/openuef/avoin-julkaiseminen>.

Avoin julkaiseminen: Tutkijan Open Access-opas. 2017. Viitattu 1.4.2017, <http://libraryguides.helsinki.fi/oa/tutkijalle>.

Creative commons.fi. 2017. Viitattu 2.4.2017, <https://creativecommons.fi/lisenssit/>.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1982. Teemahaastattelu. 4 painos. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Ilva, J. 2017 Pitkää tietä huipulle? Julkaisut ja avoimuus Suomessa. Viitattu 28.4.2017, <https://tietolinja.kansalliskirjasto.fi/2017-1/1701-oa-suomessa/>.

JYX Open Access Jyväskylän yliopiston -avoin tieteen tekijän. 2017, Viitattu 1.4.2017 https://www.jyu.fi/tutkimus/rinnakkaisjulkaiseminen/jyx_esite.

Jyväskylän yliopisto. 2017. Open access. Viitattu 2.3.2017, <http://openaccess.jyu.fi/>.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, liiketoiminta ja palvelut –yksikkö.

Karhula, P. 2017. Kirjastonhoitaja, Helsingin yliopiston kirjasto. Haastattelu 20.3.2017. Sisäinen lähde. Toimeksiantajan hallussa.

Koppa. 2015. Laadullinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 6.3.2017, <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>.

Koppa. 2016. Kyselyt. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 6.3.2017, <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankintamenetelmat/kyselyt>.

Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen tilastot. 2017. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 8.5.2017, <http://minedu.fi/korkeakoulu-ja-tutkimustilastot>.

LaCRIS Lapin yliopiston tutkimusportaali. 2017a. Viitattu 1.4.2017, <https://lacris.ulapland.fi/fi/>.

LaCRIS Lapin yliopiston tutkimusportaali. 2017b. Viitattu 8.5.2017, <https://lacris.ulapland.fi/fi/>.

Lapin yliopisto, 2017a. Viitattu 25.1.2017, <http://www.ulapland.fi/FI>.

Lapin yliopisto, 2017b. Viitattu 24.1.2017, <http://www.ulapland.fi/FI>.

Lapin yliopisto, 2017. Avoimen tieteen politiikka Lapin yliopistossa. Viitattu 25.1.2017, <https://www.ulapland.fi/news/Avoimen-tieteen-politiikka-Lapin-yliopistossa-/1eh5nr1c/a7edc94b-452d-420a-9640-05f92eb18d2c>.

Lauda, 2017. LUC kirjasto. Viitattu 1.4.2017, <http://lauda.ulapland.fi/>.

LUC kirjasto. 2016. Viitattu 25.1.2017, <http://libguides.ulapland.fi/kirjasto>.

Moisio, M. 2017. Tietoasiantuntija, Helsingin yliopiston kirjasto. Haastattelu 20.3.2017. Sisäinen lähde. Toimeksiantajan hallussa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 8.5.2017, <http://minedu.fi/korkeakoulu-ja-tutkimustilastot>.

Oulun ammattikorkeakoulu 2014. Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyön ohje. Viitattu 2.6.2014, <https://oiva.oamk.fi/utills/opendoc.php?aWRfZG9rdW1lbnR0aT0xNDMwNzY0Njky>.

SHERPA/RoMEO, 2017. University of Nottingham. Viitattu 3.3.2017, <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/index.php>.

Ylönen, I. 2017. Informaatikko, Jyväskylän yliopiston, Avoimen tiedon keskus, Haastattelu 22.3.2017. Sisäinen lähde. Toimeksiantajan hallussa.

The University of Edinburgh, PURE, 2017. Viitattu 1.4.2017, <http://www.ed.ac.uk/governance-strategic-planning/research/pure>.

Thinkchecksubmit, Choose the right journal for your research, 2017. Viitattu 4.4.2017, <http://thinkchecksubmit.org/>.

Tiedonkeruun käsikirja, 2017. Viitattu 10.5.2017, <https://wiki.eduuni.fi/pages/viewpage.action?pageId=39984937>.

Tutkimus Helsingin yliopistossa. Helsingin yliopisto, 2017. Viitattu 8.5.2017, <https://tuhat.helsinki.fi/portal/fi/>.

Vallittu, M. 2017. Sähköposti 24.4.2017.

Web of Science, 2017. Thomson Reuters. Viitattu 1.4.2017, <https://login.webofknowledge.com/error/Error?PathInfo=%2F&Alias=WOK5&Domain=.webofknowledge.com&Src=IP&RouterURL=https%3A%2F%2Fwww.webofknowledge.com%2F&Error=IPError>.

Teemahaastattelun kysymykset

Miten rinnakkaistallentaminen on järjestetty organisaatiossanne?

Kenen vastuulla tallentaminen on?

Miten tekijänoikeudet ja lupa-asiat on huomioitu?

Ennen rinnakkaistallentamista tallentajan/ jonkun muun on varmistettava, ettei tallennukseen ole oikeudellisia esteitä?

